

İSTİKRARIN SAĞLANMASINDA ÇAĞDAŞ MAKROEKONOMİK TARTIŞMALAR

Doç. Dr. Beyhan ATAÇ

Ekonomik faaliyetlerde önemli dalgalanmaların meydana geldiği, işsizlik düzeyinde artışların olduğu dünyamız ülkelerinde, hükümetlerin, aktif, müdahaleci politikalarla ekonomiyi istikrara kavuşturmada yardımcı olup olamayacakları konusu özellikle önemli olmakta ve bu konu, günümüzde, makroekonomik alanda sürdürülen birçok tartışmanın temelini oluşturmaktadır. Bu tartışmalar, genellikle, belirlenen makroekonomik amaca ilişkin olarak, ekonomiye müdahale etme (müdahaleci görüş) veya etmeme (müdahaleci olmayan, geleneksel görüş) noktasında odaklaşmaktadır. Yaygın bir görüş olarak, neo-Keynesyenler müdahaleci iktisatçılar ile, monetaristler ise, müdahaleci olmayan, geleneksel iktisatçılar ile özdeşleştirilirler. Bu, genellikle doğrudur, Gerçekten, neo-Keynesyen iktisatçılar, devletin, ekonomik istikrarsızlıkları hemen çözümlemesi gerektiği fikrini ileri sürerken, monetarist iktisatçılar, kısa dönemde, devletin ekonomi politikasının etkilerini kabul etmelerine karşın, uzun dönemde, böyle bir etkinin söz konusu olmayacağını, ekonomideki birçok sorunun kaynağının gerçekte devlet müdahalesi olduğunu savunurlar. Son zamanlarda, Keynesyenler ve monetaristler arasındaki bu tartışmada mikro temeller önemli

olmaya başlamıştır. Diğer bir deyişle, her iki düşünce akımında da, makroekonomik sorunlara mikro açıdan yaklaşım hakim olmağa başlamıştır. Yeni klasik makroekonomi, arz ekonomisi, dengesizlik yaklaşımı, post-Keynesyen v.b. gibi çeşitli ekonomik düşünceleri benimseyen iktisatçılar, müdahaleci ve müdahaleci olmayan görüşler yelpazesi içinde yerlerini alarak, ekonomiyi istikrara kavuşturma konusunda farklı önerilerde bulunmaktadır. Aşağıda makroekonomi alanındaki bu temel görüşler ve ekonomi politikası yönünden vardıkları önemli sonuçlar incelenecektir.

NEO-KEYNESYEN YAKLAŞIM

Keynesyen ekonomistler, bir dönem, ekonomide makroekonomik davranışları açıklamak, enflasyon ve işsizlik ile mücadelede etkin çözümler önermek konusunda başarılı kabul edilmişlerdir. Özellikle, 1960'lı yıllar Keynesyen görüşün makroekonomiye hakim olduğu ve bu düşüncenin kesin başarısına tanık olunduğu yıllardır (1). ABD'de Johnson yönetimince uygulanan 1964 vergi azaltılması programı bu başarının bir kanıtıdır (2).

Neo-Keynesyen kuram, genellikle, Keynes'in Genel Kuramı'nın biçimsel yorumu olarak belirtilen IS/LM analizine dayandırılmaktadır (3). Bilindiği gibi, bu analize IS eğrisi gerçek alanı temsil etmekte ve faiz oranı düştüğü zaman tüketim, yatırım ve kamu harcamalarının arttığını göstermektedir. LM eğrisi ise, mali alanı temsil etmekte ve harcamalardaki bir artışın, ancak, faiz oranındaki bir yükselme pahasına gerçekleşeceğini göstermektedir. Bu mantık, Keynes'in likitide tercihi varsayımına dayanmaktadır. Buna göre, harcamalar arttığı zaman, kişiler işlem güdüsüyle daha fazla paraya gereksinme duyacaklardır. Ancak, eğer, ekonomide toplam para miktarı sabitken, spekülatif para miktarı azalırsa bunu gerçekleştirebilecekleredir. Spekülatif para talebinin azalması için ise, faiz oranlarının yükselmesi gerekmektedir. Bu durumda,

- (1) Başkan Kennedy, o dönemlerde, Walter Heller'in başkanlığını yaptığı bir Keynesyen Ekonomik Danışmanlar Konseyi atamıştır. Bu Konseyde Heller'le birlikte James Tobin, Kenneth Arrow, Robert Solow, Gardner Ackley, Arthur Okun gibi ünlü iktisatçılarda vardı.
- (2) ABD'de, 1946 İstihdam Yasası da ekonomide yüksek istihdam düzeyini sağlamak için birtakım yükümlülükler getirmiştir. Ancak, yinede 1960'lara kadar yönetim açık olarak Keynesyen bir politika izlememiştir.
- (3) Bkz., Arjo KLAMER, *Conversations with Economics*, Rowman and Allanheld Publishers, New Jersey 1984, s. 3-6.

görülmektedir ki, mali alanda, daha fazla harcamada bulunmak yüksek faiz oranları ile mümkün olabilmektedir. Maliye politikası açısından bunun yorumu şu şekilde olmaktadır. Eğer devlet, daha fazla kamu harcamasında bulunur veya vergileri azaltırsa, kişilerin gelirleri artmakta ve daha fazla harcamada bulunmaları teşvik edilmektedir. Ancak, harcamalardaki bu artış, işlem güdüsüyle ek para gereksinmesi yaratmakta, bu da, biraz önce belirtildiği şekilde, faiz oranlarının yükselmesine neden olmaktadır.

Bilindiği gibi, Keynesyen öğretilerde, bir ekonomide enflasyon ile istihdam düzeyi arasında da belli bir ilişki vardır ve bu ilişki Phillips eğrisi olarak isimlendirilen bir eğri yardımı ile açıklanmaktadır. 1960'lı yıllarda neo-Keynesyen iktisatçılar, enflasyon ve işsizlik düzeyi arasındaki ilişkinin istikrarlı olduğunu varsaydılar. Bu, maliye politikası önlemlerinin, tercih edilen bir enflasyon ve işsizlik oranı bileşimi sağlayarak, ekonomiyi etkin olarak düzenleyeceği anlamındadır. Örneğin, devletin, vergileri azaltması daha fazla harcamaya ve düşük işsizlik oranına yol açacaktır. Ancak bu, Phillips eğrisine göre ekonomide daha yüksek enflasyon oranı pahasına gerçekleşecektir.

Neo-Keynesyen iktisatçıların Phillips eğrisinin istikrarlılığını kabullenmeleri önemlidir. Çünkü, bilindiği gibi, Keynesyen modelde fiyat değişkeni kapsanamamaktadır. Örneğin, IS/LM analizinde fiyatlar gözönüne alınmamıştır. Başlangıç olarak, neo-Keynesyenler, tam istihdamın altındaki bu durumda fiyatların gözönüne alınmaması varsayımını kabul ettiler. Enflasyon ve işsizlik arasındaki ters ilişkiyi açıklamak için, onlar, emek piyasasının dengesizliğini gösterdiler ve emeğe olan aşırı talebin ücretleri yükselteceğini ve fiyatların artmasına neden olacağını ileri sürdüler. Burada iki noktanın belirtilmesi gerekmektedir. Bunlardan bir tanesi, emeğe olan aşırı talebin, aşırı emek arzını gösteren işsizlik ile bir arada nasıl gerçekleşeceği. İkincisi ise, bu aşırı talebin, Phillips eğrisinin istikrarlı olduğunu göstermesi için, sürekli olması durumudur. Bunlardan sözü edilen birinci noktanın açıklanması için, neo-Keynesyenler, bilgi eksikliği, emek gücünün farklı olması gibi çeşitli piyasa eksikliklerini göstermişlerdir. Bu eksiklikler nedeni ile, aşırı emek arzı söz konusu olsa bile, talep hemen karşılanamamakta, ayarlamalar zaman almaktadır. Bu durumda da enflasyon artmakta, işsizlik düşmektedir. İkinci nokta ile ilgili olarak ise, onlar, emek piyasasını açıklıktan alıkoyan, nominal ücretlerin esnek ol-

maması durumunu göstermişlerdir. Neo-Keynesyenlere göre, sosyal baskıların ve sözleşmelerin varlığı bir ekonomide ücretlerin esnekliğini doğuran iki nedendir.

Neo-Keynesyenlerin yukarıda genel olarak belirtilen görüşleri için dayandıkları kuramsal temel, neo-klasik mikroekonomidir. Bu nedenle, neo-Keynesyen kuram neo-klasik sentez olarak isimlendirilir. Bu, bir ekonomide, makroekonomik ilişkiler için, mikroekonomik temeller sağlamaya ve makro davranışların kişisel maksimizasyon ile uyumlu olduğunu göstermek anlamındadır (4).

Bu görüşleri benimseyen neo-Keynesyen iktisatçılar ekonomideki ekonomik dalgalanmaların açıklanması konusunda hem parasal hemde parasal olmayan öğelerin önemli olduğunu belirtmektedirler. Ancak, bu dalgalanmaların bir kaynağının parasal yanlışlıklar olduğunu kabul etmelerine karşın, onlar, bu yanlışlıkların ekonomik dalgalanmaların en büyük ve/veya tek kaynağı olduğu fikrini kabul etmezler. Neo-Keynesyenlere göre, bir ekonomide toplam talep düzeyindeki dalgalanmaların çoğu özel sektörün harcama isteğindeki değişimlerden kaynaklanmaktadır (5). Çünkü, onlara göre, piyasa ekonomisi yapısı gereği istikrarsızdır. Örneğin, bir ekonomik genişleme döneminde, özel yatırımlar, hem firmaların gelecek hakkındaki iyimserlikleri, hem de yükselen talebi karşılamak için daha yüksek bir üretim kapasitesi talebi nedeniyle, teşvik edilmiş olacak, yatırım harcamaları artacak, yatırım harcamalarındaki bu artış toplam talebin daha da fazla artmasına yol açacaktır. Bununla beraber, ekonomi tam istihdam sınırına yaklaştığı zaman büyüme hızı yavaşlayacaktır. Büyüme hızındaki bu yavaşlama, yatırım harcamalarını azaltacak, bu da toplam talebin düşmesine neden olacaktır. Firmaların gelecekte, toplam talebin düşeceği yolundaki tahminleri, beklentilerin iyimserlikten kötümserliğe dönüşmesine yol açacak ve böylece yatırım harcamaları gecikebilecektir. Bu durum kendi kendini besler niteliktedir. Çünkü, yatırım harcamalarının düşmesi sonucu, işten çıkarılan kişilerin gelirleri düşecek, bu da, kişilerin tüketim harcamalarının azalmasına neden olarak, toplam talebi azaltacaktır.

(4) Bkz., a.g.e, s. 4.

(5) Bkz., Beyhan ATAÇ, «Modern Keynesyen Görüşte Maliye Politikası», Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt II, Sayı 1, Ocak 1984, s. 12.

Neo-Keynesyenlerin ekonomik dalgalanmalara ilişkin olarak paranın rolü hakkındaki görüşleri ise şöyle özetlenebilir. Neo-Keynesyenler, para arzındaki değişmelerle ekonomik faaliyetteki değişmeler arasındaki ilişkiyi kabul ederler. Ancak, bu ilişkide nedensellik bağı, daha sonra açıklanacağı gibi, monetaristler tarafından ileri sürülenin tersine, ekonomik faaliyetteki değişmelerden para arzındaki değişmelere doğrudur. Diğer bir deyişle, neo-Keynesyenler, ekonomik faaliyetteki değişmelerin para arzında değişmelere neden olacağını ifade ederler. Onlar, 1970'li yılların başına kadar, para politikasının hedef değişkeni olarak bir ekonomide raiz oranının istikrarının sağlanmasının alındığını belirtmişlerdir. Buna göre, örneğin, ekonomik bir genişleme söz konusu olduğu zaman, artan para talebine bağlı olarak faiz oranlarının yükselmesi için para arzının artırılması gerekmektedir. Bunu gerçekleştirebilmek için Merkez Bankası piyasadan tahvil satın alacak, böylece, bankaların rezervleri artacak ve bu yolla ekonomide para arzı artabilecektir. Ekonomik bir daralma döneminde ise, faiz oranlarının düşmemesi için, Merkez Bankası piyasaya tahvil satacak, bu yolla ekonomide para arzı daralacaktır.

Görülmektedir ki, neo-Keynesyenlere göre, bir ekonomide ekonomik dalgalanmalar, genel olarak, harcama kararlarındaki değişikliklerden kaynaklanmaktadır. Bunun yanında, ekonomik dalgalanmalar para arzında dalgalanmalara neden olmaktadır. Ancak, para arzında politik nedenlerden dolayı meydana gelen birtakım değişikliklerin milli gelir düzeyi üzerinde değişikliklere neden olacağı bazı neo-Keynesyen iktisatçı tarafından ifade edilmektedir.

Neo-Keynesyen iktisatçılar, ayrıca, fiyatlar genel düzeyindeki bir artışın özel ve kamu sektörü harcamalarının artması nedeniyle toplam talebin yükselmesinden kaynaklanabileceğini belirtmişlerdir. Onlar, bu artışın, para arzındaki sürekli bir yükselme ile gerçekleşmemesi halinde geçici olabileceğini, diğer bir deyişle, fiyatlardaki sürekli yükselmenin, para arzında sürekli bir yükselmeyle mümkün olacağını ifade ederler. Buna ek olarak, birçok neo-Keynesyen ücret maliyetinin desteklediği enflasyon olgusunu önemli bir sorun olarak görmektedir.

Bütün bu anlatılanların ışığı altında şu sonuca varılabilmektedir. Neo-Keynesyenler, temel olarak, Keynesyen görüşü benimsemekle birlikte, ilk Keynesyenlerin aksine, ekonomik faaliyet üzerinde hem para hemde maliye politikasının etkinliği üzerinde dur-

maktadırlar. Ancak, bu iktisatçılar, para politikasının önemini ifade etmekle birlikte, milli gelir üzerinde maliye politikasındaki değişikliklerin etkisinin daha açık ve genellikle daha doğrudan olduğunu vurgulamaktadırlar. Ayrıca, neo-Keynesyenler, ekonomiyi istikrara kavuşturabilmek ve fiyat istikrarını sağlayabilmek için enflasyon ve işsizlik oranı gibi bir takım ekonomik göstergelerin kullanılması yoluyla değişen ekonomik koşullara tepki olarak devletin müdahalede bulunması gerektiğini ileri sürerler. Böylece, müheleci bir politika ile, en azından, durgunluk dönemlerinde gerekli teşvikler sağlanabilecek, enflasyonist dönemlerde bir takım sınırlamalar getirilebilecektir. Bu görüş yanlıları, serbest piyasa ekonomisinin işleyişinin genellikle tatmin edici olmadığı fikrini benimsedikleri için, böyle bir müdahalenin, piyasanın bu durumunu düzeltebileceği inancındadırlar.

Neo-Keynesyenlerin bir ekonomide talep politikalarının etkin olduğu yolundaki Keynesyen sayı desteklemeleri ve piyasanın başarısızlığını düzeltmek için müdahaleci bir politika izlenmesini istemeleri görüşü, 1970'li yıllara kadar benimsenmiş, ancak, 1970'lerde bu görüşün üstünlüğü kalmamıştır. Keynesyen iktisatçılara güvenin sarsılması birtakım olaylara bağlıdır. Örneğin, Vietnam savaşı, doların devalüasyonu, OPEC şokları gibi. 1970'li yıllarda yüksek enflasyon oranı ve yüksek işsizlik oranının birlikte gerçekleşmesi ekonominin geleneksel maliye ve para politikaları ile denetlenmesini zorlaştırmış, bu dönemde uygulanan aktif makro politikaların yanlışları hissedilmeye başlanmıştır. Bu durumda çeşitli iktisatçılar, çeşitli seçenekler aramaya başlamışlar ve çözümlerde bulunmuşlardır. Bu seçeneklerden biri ve en yaygın olarak benimseneni monetarizm veya çağdaş miktar kuramı olarak isimlendirilen kuramı ileri sürenlerce ortaya atılmıştır. Aşağıda önce bu kuram ve ulaştıkları politika sonuçları açıklanacak, daha sonra, ortaya atılan diğer seçenekler ve çözümlere yer verilecektir.

MONETARİST YAKLAŞIM

1960 ve 1970'li yıllar süresince, özellikle ABD'de, Milton Friedman'ın önderliğindeki birçok iktisatçı (6) Keynesyen öğretiyi şiddetle eleştirmiş, onun yerine serbest piyasa sisteminin etkin olarak

(6) Bu düşüncüyü savunanlar arasında Karl Brunner, Alan Meltzer, Thomas Mayer, Phillip Cagan, Michael Parkin sayılabilir.

işleyişine dayalı ve ekonomi politikası içinde para arzına önemli bir yer veren bir kuram ileri sürmüşlerdir. Ekonomi yazınında monetarist kuram olarak bilinen bu düşüncenin ekonomi üzerindeki etkisi 1970'li yıllara kadar en az düzeyde olmuş, ancak, 1970'lerin başında bu görüş ekonomik olaylara hakim olmuştur.

Neo-Keynesyen ve monetarist iktisatçılar arasındaki tartışmada en önemli nokta, kısa ve uzun dönem arasındaki farklılıktır. Neo-Keynesyenler, analizlerinde kısa dönemi vurgularken, monetaristler uzun dönemi esas alırlar ve uzun dönemde Keynesyen sonuçların sarsıldığını, politikaların uzun dönemli etkileri bilindiği takdirde, eski klasik düşüncenin tekrar doğrulandığını ileri sürerler. Bilindiği gibi, klasik düşüncenin ortaya sürdüğü kavramlardan biri, paranın nötr olmasıdır. Neo-Keynesyenlere göre, para nötr değildir. Onlara göre, para arzındaki bir artış, faiz oranını düşürecek, faiz oranının düşmesi daha fazla harcamaya neden olacak, sonuç olarak, gerçek üretim düzeyinde bir artış meydana gelecektir. Monetaristler, buna itiraz ederler. Onlara göre, para arzı kısa dönemde gerçek üretim düzeyini belirlerken, uzun dönemde nötr bir etki meydana getirecek, yalnızca enflasyon oranını belirleyecektir (7). Diğer bir deyişle, para arzındaki bir değişiklik, kısa dönemde, temel olarak üretimi etkileyecek, böylece, para arzındaki bir artış gerçek milli gelir düzeyinde geçici olarak bir artışa neden olacaktır. Uzun dönemde ise, para arzındaki bir değişikliğin temel etkisi, gerçek üretim üzerinde değil, fiyatlar genel düzeyi üzerinde olacaktır. Bu nedenle, para arzı, her ne kadar, başlangıçta, geçici olarak üretimi teşvik ediyorsa da, uzun dönemde, temel etkisini fiyatlar üzerinde gösterecektir. Monetaristlerin, klasik iktisatçılardan farklı olarak, fiyatların hızla ve kolayca ayarlanacağına inanmaları, diğer bir deyişle, ayarlama sürecinde zamanın rolü, para politikasının kısa dönemli etkisinin uzun dönemli etkisinden niçin farklı olduğu konusunu açıklamaktadır. Monetaristlere göre, para arzındaki bir artışın hangi yolla fiyatlar genel düzeyinde bir artışa yol açtığı, yani aktarma mekanizması (transmission mechanism) şu şekilde olmaktadır (8).

(7) Bkz., Milton FRIEDMAN, «A Theoretical Framework for Monetary Analysis», *Journal of Political Economy*, Volume 78, March-April 1970, s. 73.

(8) Bkz., Milton FRIEDMAN, «Inflation and Unemployment», *Journal of Political Economy*, Volume 85, June 1977, s. 456.

Örneğin, bir ekonomide, piyasa istikrarlı bir durumda iken, parasal bir genişleme sonucu nominal talep düzeyinde beklenmeyen bir artış meydana geldiğini varsayalım. Üreticiler, başlangıçta, talepteki bu artışın geçici mi yoksa sürekli mi olduğunu bilmeksizin, fiyatları artırmayacaklardır. Ancak, talepteki artışın bir sonucu olarak cari satışlar cari üretimden fazla olduğu için, üreticiler, bu duruma uyum sağlamak için, üretimlerini artırabilirler. Ek olarak, bazı müşterileri ile belli fiyatlardan sözleşme yapmış olan üreticiler, malına olan talebin artığına emin olsa bile, sözleşme gereği fiyatları artıramayacaktır. Böylece, talep miktarındaki artışın ilk etkisi, ekonomi uzun dönem kapasite düzeyinde olsa bile, gerçek üretim üzerinde olacaktır. Bu para arzındaki bir artışın kısa dönemli etkisidir. Monetarist düşünceye göre, uzun dönemde, para arzındaki bu artışın ekonomi üzerindeki gerçek etkisi, piyasadaki fiyat ayarlamaları nedeniyle, ortadan kalkmaktadır. Çünkü, başlangıçta, üreticiler daha fazla emek gücü istihdam edecek ve işsizlik normal oranının altına düşecektir. Fakat, bu durum devam etmeyecek, belli bir dönem sonra, piyasadaki aşırı talep fiyatların yükselmesine neden olacak, üretim uzun dönem denge düzeyine inecektir. Böylece, uzun dönemde, parasal genişlemenin ekonomi üzerindeki sonucu daha yüksek fiyat düzeyi olacaktır.

Monetaristler, bir ekonomideki ekonomik dalgalanmalar ile ilgili olarak ise, bu dalgalanmaların, temel olarak, parasal nedenlerden kaynaklandığı fikrini paylaşırlar (9). Bu, doğaldır ki, daha önce açıklandığı gibi, neo-Keynesyenlerin, para arzındaki değişikliklerin ekonomiyi ilk önce faiz oranlarındaki değişiklikler yoluyla etkileyeceği, para politikasının ekonomi üzerindeki etkisinin bir göstergesi olarak faiz oranları kabul edildiği için, Merkez Bankasının, faiz oranlarını kontrol ederek para politikasını yürüteceği görüşüne uymamaktadır. Monetarist iktisatçılar bu görüşü iki yönden eleştirmişlerdir. Bunlardan birincisi, nominal faiz oranının para politikası için iyi bir gösterge olmamasıdır. Onlara göre, nominal faiz oranı eksi beklenen enflasyon oranı olarak tanımlanan gerçek faiz oranı yatırım düzeyini belirlemede kullanılabilir. Yük-

(9) Bu görüş büyük ölçüde Milton Friedman ve Anna Schwartz'ın ortak bir eserlerine dayanmaktadır. Bu çalışmalarında onlar, 1929 Büyük Buhranı'nın büyüklük ve süresinin bu dönemde uygulanan yanlış para politikasının sonucu olduğu savları için kanıt göstermektedirler. Bkz., Milton FRIEDMAN and Anna SCHWARTZ, A History of the United States, 1867-1960, Princeton University Press, Princeton, 1963.

sek nominal bir faiz oranı, beklenen yüksek bir enflasyon oranı ile birlikte düşük bir gerçek faiz oranı anlamındadır. Bu durumda para politikası, nominal faiz oranı yüksek olsa bile, yatırım harcamaları üzerindeki etkisi açısından oldukça genişletici olabilir. Genişletici bir para politikası, potansiyel ödünç verilebilir fonları artırdığı için, nominal faiz oranını geçici olarak azaltacaktır. Ancak, burada, ortaya çıkabilecek diğer etkilerin gözden uzak tutulmaması gerekmektedir. Örneğin, genişletici bir para politikası, harcamalarda bir artışa neden olması dolayısıyla, toplam talep ve parasal geliri artırır, parasal gelir düzeyinin artmış olması ise, ödünç verilebilir fonlara olan talebi artırabilir. Bu durum faiz oranlarını yukarıya itecektir.

Monetaristlerin bu konuda neo-Keynesyenlere yönelttikleri ikinci eleştiri ise, Merkez Bankasının nominal faiz oranını kontrol etme çabalarının istikrarı bozucu olabileceğidir. Çünkü, eğer, para otoriteleri faiz oranını düşük tutmak için genişletici politikalarını sürdürürlerse, enflasyon devam edecektir. Gerçekten belli bir dönem sonra hem ödünç verenler, hemde ödünç alanlar enflasyonu bekler hale geleceklerdir. Enflasyon beklentisi ödünç verilebilir fonlara olan talebi artıracaktır. Örneğin, üreticiler fiyatlar istikrarlı olduğu takdirde %10 faiz oranı ödemede istekli iken, fiyatların yılda %5 arttığı bir ekonomide %15 faiz oranı ödemeğe istekli olabileceklerdir. Enflasyon beklentisi ödünç verilebilir fonların arzının azalmasına neden olacaktır. Örneğin, ödünç verenler daha yüksek nominal faiz oranı elde etmek isteyecekler, aksi takdirde paralarını gerçek varlıklara (bina, arazi gibi) yatıracaklardır. Böylece, enflasyon beklentisi nominal faiz oranını yukarıya doğru itecektir. Diğer bir deyişle, faiz oranlarını düşük tutmak amacıyla düzenlenen genişletici bir para politikası, fiyatların yükselmesine neden olacaktır. Kişiler yükselen fiyatları bekler hale geldikçe nominal faiz oranı yükselecek, eğer bu durum sürerse, parasal genişleme artacak, fakat, faiz oranları düşmeyecektir. Sonuç olarak, nominal faiz oranlarını düşük tutma teşebbüsleri enflasyonun artmasına yol açabileceklerdir.

Monetaristler, birçok Keynesyen iktisatçı tarafından ileri sürülen, enflasyon ve işsizlik arasında sürekli bir değişim olduğu görüşünü de kabul etmezler. Bilindiği gibi, çağdaş miktar kuramında, kısa ve uzun dönem arasındaki farklılık önemlidir. Bu görüşe göre, kısa dönemde, Phillips eğrisi yüksek derecede istikrarsızdır. Bu,

devlet, ne zaman düşük bir işsizlik düzeyi sürdürmeyi istese, enflasyon oranında artacağı anlamındadır. Uzun dönemde ise, eğilim, önceden belirlenen bir denge işsizlik oranına doğrudur. Friedman, bu denge işsizlik oranını doğal işsizlik oranı olarak isimlendirmekte (10), ona göre, ne maliye ne de para politikası ekonomiyi bu doğal oranda uzaklaştırabilmektedir. Bu süreç şu şekilde gerçekleşmektedir (11).

Yukarıda da açıklandığı gibi, doğaldır ki, parasal bir genişleme politikası bir ekonomide üretim ve istihdam üzerinde geçici bir genişleme yaratacaktır. Çünkü, üreticilerin artan talebe bağlı olarak üretimi artırma çabaları emek de dahil olmak üzere kaynaklara olan talebi arttıracaktır. Bu durumda parasal ücretler artacaktır. Başlangıçta, yükselen fiyatları ve enflasyonu beklemeyen işçiler, ekonomide genel olarak ücret düzeyinin yükseliyor olduğunun farkına varmaksızın, iyi görünen, gerçekte ise herhangi bir yerde teklif edilen ücretten daha az cazip olan parasal ücretleri kabul edeceklerdir. Diğer bir deyişle, belli bir dönem için, işçiler, genel olarak ekonomide ücret tekliflerinin yükseliyor olduğunun farkına varmayacak, kendilerini şanslı zannederek, eski ücret yapısı içinde cazip olan parasal ücret tekliflerini benimseyeceklerdir. Bu durumda işsizlik normal düzeyinin altına düşecektir. Ancak, bu, geçici bir durumdur. Sonunda işçiler, enflasyon tarafından aldatılmalarına izin vermeyeceklerdir. Ücret ve fiyat enflasyonu ekonomiyi etkisi altına aldıkça işçiler enflasyonu beklemeye başlayacak, bu bekle-yiş onların kararlarını etkileyecektir. İşçilerin enflasyon beklentilerini ayarlamaya başlamaları, onların daha yüksek ücret oranı talep etmelerine neden olacaktır. Görüldüğü gibi ayarlama zaman almakta, ancak, uzun dönemde, işçilerin fiyat beklentileri cari fiyat düzeyini yakalamakta ve uzun dönem denge noktasına (doğal işsizlik oranı) tekrar ulaşılmaktadır. Diğer bir deyişle, ücret ve fiyat değişmelerinin işçiler ve üreticiler tarafından tam olarak tahmin edilebildiği uzun dönemde işsizlik düzeyi, emek arz ve talep eğrilerinin kesiştiği noktada belirlenen doğal oranına geri dönecektir. Monetaristlerce Phillips eğrisinin bu şekilde yorumlanması onların dikkatlerinin, piyasa mekanizması ve nisbi fiyatların dengeleyici

(10) Friedman tarafından kullanılan doğal işsizlik oranı kavramı, cari gerçek ücret düzeyinde çalışma arzusunda olmayanları ve gönüllü olarak işlerini değiştirmekte olanları kapsar. Dolayısıyla, doğal işsizlik oranı monetaristler tarafından tam istihdam oranı olarak kabul edilmektedir.

(11) A. KLAMER, s. 9.

rolü üzerinde toplandığını açıkca göstermektedir. Görüldüğü gibi, bu yorumda, dengesizlik geçici olarak meydana gelmekte, daha sonra, işçilerin beklentilerini zaman içinde ayarlamaları sonucunda, dengeye tekrar ulaşılmaktadır.

Monetarist görüş ile ilgili olarak yukarıda ifade edilen bu açıklamaların bir sonucu olarak, bu görüş taraftarları, ekonomiyi istikrara kavuşturmak için para ve maliye politikalarının kullanımına karşıdılar. Para politikasının kullanımına karşıdılar. Çünkü, onlara göre, iyi bir para politikası para arzında sabit bir artışa izin veren bir politikadır. Örneğin, 1973 yılında, neo-Keynesyenler petrol fiyatları artışlarının ekonomi üzerindeki etkilerini ortadan kaldırmak için parasal genişleme politikası önerdikleri zaman, monetaristler, böyle bir öneriye, uzun dönemde yaratacağı enflasyonist sonuçlar nedeniyle karşı çıkmışlardır. Monetaristler maliye politikasının kullanımına da karşıdılar. Çünkü, onlara göre, pür bir maliye politikası (ki bu, bilindiği gibi, para arzında değişikliğe neden olmayan bir işlemdir) faiz oranlarının yükselmesine neden olacak, bu da özel yatırım harcamalarının azalması sonucunu doğuracaktır (12). Monetaristler bu durumun maliye politikasının ekonomi üzerinde yaratacağı genişletici etkiyi büyük ölçüde azaltacağı kanısındadırlar (13). Onlar, ayrıca, neo-Keynesyenlerin müdahaleci makro politikalarının ekonomide istikrarsızlık yaratacağı için karşıındadırlar. Çünkü, uygulanacak makro politikanın büyüklüğü ve zamanlaması konusunda yeterli bilgiye sahip olunmayabilir. Ek olarak, önlemlerin zamanlamasında birtakım gecikmeler orta-

(12) Bütçe açığının ödünç verilebilir fonlar piyasasından yapılan borçlanma ile finansmanı halinde (pür maliye politikası olarak isimlendirilen) bu durum sözkonusudur. Bilindiği gibi, bütçe açığının Merkez Bankasından yapılan borçlanma ile finansmanı halinde, para arzı artacağı için, bu, pür maliye politikası işlemi olmamaktadır. Açığın ödünç verilebilir fonlar piyasasından finansmanı halinde, ödünç verilebilir fonlara olan talep artacağı için, faiz oranları yükselecektir. Faiz oranlarının yükselmesi ise, özel yatırım harcamalarının azalmasına neden olacak ve böylece engelleme etkisi (crowding-out etkisi) meydana gelecektir. Bkz., Leonald C. ANDERSON and Keith M. CARLSON, «A Monetarist Model for Economic Stabilization,, Federal Reserve Bank of St. Louis Review, Volume 3, April 1970, s. 8.

(13) Ancak, burada, bir noktanın belirtilmesi gerekmektedir. O da, monetaristlerin maliye politikasının etkisinin yüksek faiz oranları nedeniyle azalabileceğini ileri sürmelerine karşın, maliye politikasının toplam talep üzerinde dolaylı bir etki yarattığını kabul etmeleridir. Bu etki şu şekilde meydana gelmektedir. Yüksek faiz oranı düzeyinde, kişiler ve firmalar ellerinde para tutmanın maliyetinin arttığını düşünerek, daha çok para kullanmak isteyecek, böylece, paranın tedavül hızı yükselecektir. Para arzının sabit olduğu varsayımı altında, paranın tedavül hızındaki bu artış toplam talep üzerinde genişletici bir etki yaratacaktır.

ya çıkabilir veya politik birtakım öğeler bu konuda önemli bir rol oynayabilir. Bu nedenlerden dolayı, eğer, aktif, makro politikalar istikrarsızlık yaratıyorsa, çözüm açıktır. Aktif makro politikalar uygulamamak, para arzını sabit bir oranda artırmak. Monetarist iktisatçılara göre, bu oran, yaklaşık olarak, bir ülkenin uzun dönem büyüme oranına göre belirlenebilecektir. Böylece, bir ekonomideki ekonomik dalgalanmalar en aza indirilebilecek, fiyatlar genel düzeyinde istikrar gerçekleştirilebilecektir.

MAKROEKONOMİK SORUNLARA YENİ MİKRO YAKLAŞIMLAR

1970'lerde enflasyonun azaltılması konusunda karşılaşılan başarısızlık ve devletin izlediği makro politikaların amaçlarına ulaşma konusundaki yetersizliği çağdaş makroekonomi kavramı konusunda iktisatçıları yeniden düşünmeye zorlamıştır. Gerçekten, 1970'lerin ekonomik verileri ve ekonomik alandaki birtakım gelişmeler para ve maliye politikaları ile ilgili birtakım sınırlamaların mevcut olduğunu göstermiştir. Bu gelişmeler, Keynesyen kuramın ve ekonominin makro davranışlarını açıklamak ve uygun çözümler bulabilmek konusunda Keynesyen kurama seçenek olarak getirilen monetarist kuramın başarıları konusunda, bugünde hala süregelen, bir tartışma başlatılmasına neden olmuştur. Günümüzde, mikro temelli ekonomi politikası birçoklarının ilgisini çekmiş, Keynesyenler ve monetaristler arasındaki tartışmada mikro temeller odak noktası olarak alınmağa başlamıştır. Aşağıda mikro temelli bu yaklaşımlardan bazıları ana hatları ile incelenmeğe çalışılacaktır.

YENİ KLASİK MAKROEKONOMİ YAKLAŞIMI

Yeni klasik makroekonomi yaklaşımında rasyonel beklentiler kuramı çok önemli bir varsayımdır. Bu nedenle yeni klasik makroekonomi ve rasyonel beklentiler, genellikle, eşanlamlı olarak alınmaktadır. Bu doğru olmamaktadır. Çünkü, yeni klasik makroekonomide rasyonel beklentiler önemli bir yer tutmaktadır. Ancak, yeni klasik makroekonomide denge fikri de önemli bir varsayımdır. Bu yaklaşımın temel amacı, ekonomik hayatta üretim ve istihdam düzeyinde meydana gelen dalgalanmaların nedenini bu varsayımlara dayanarak açıklamaktır (14).

(14) Bkz., Rudiger DORNBUSCH and Stanley FISCHER, Macroeconomics, Fourth Edition, Mc Graw-Hill International Editions, New York 1987, s. 676.

Bu yaklaşımda önemli bir yeri olan rasyonel beklentiler kuramına göre, kişilerin bugünkü davranışlarını belirleyen temel öğe geleceğe ait beklentilerdir ve kişiler bu beklentilerinde rasyoneldirler. Yani, onlar, beklentilerinde sürekli, sistemli hatalar değil, sistemli olmayan hatalar yapabilirler. Bu kuram kişilerin hiç hata yapmayacaklarını değil, aynı tür hatayı gerekli bilgiye sahip oldukları takdirde uzun süre tekrarlamayacaklarını ileri sürmektedir. Diğer bir deyişle, rasyonel beklentiler kuramı ,kişilerin beklentilerinde sürekli, sistematik hataların meydana gelmeyeceğini ve bu nedenle bir ekonomide tam istihdamdan sürekli sapmaların olmayacağı öngören bir kuramdır (15).

Beklentilerin sağlıklı bir biçimde ölçülebileceği ve bir model içinde gösterilebileceğinden kuşku duyduğu için, Keynes, Genel Kuramı'nda bunları dışsal olarak ele almıştır. Bu düşünce, örneğin, modelin temel bir fonksiyonu olan tüketimin, aynı dönemdeki gelirden etkileneceği sonucunu doğurmuştur. Neo-Keynesyen öğretide, beklentilere yer verilmiştir. Ancak, neo-Keynesyen makro modellerde geleceğe ait tahminler geçmişe ait verilere dayandırılmakta ve geçmişten önemli ölçüde farklı bir gelecek beklentisi söz konusu olmamaktadır. Örneğin, Keynesyen bir modelde, para arzının artırılması halinde, üretimin artacağı, işsizliğin azalacağı, bir ölçüde de fiyatlar genel düzeyinin yükseleceği öngörülmektedir. Monetaristler de, gelecek ile ilgili beklentilerin geçmişe ait veriler tarafından belirleneceğini varsayarlar. Uyumlu beklentiler (adaptive expectations) olarak isimlendirilen bu beklentilere göre kişiler, devletin uyguladığı ekonomi politikalarına karşı belli bir davranışta bulunurlar. Böylece, uygulanan ekonomi politikalarının beklenen sonuçları yalnızca kısa dönemde ve geçici olarak ortaya çıkacaktır. Örneğin, kısa dönemde, toplam talebi artırıcı bir politika, uyumlu beklentiler nedeniyle, üretim ve istihdam artışına yol açabilir. Ancak, uzun dönemde, beklentiler gerçeklere uygun hale geldiğinde, üretim ve istihdam eski haline dönecek, fiyatlar genel düzeyi ise yükselecektir. Rasyonel beklentiler kuramında ise, kişilerin uyum-

(15) Kişilerin beklentilerinde sistematik hatalar yapıp yapmadıkları ampirik bir konudur. Gerçekten, bazı çalışmalarda, kişilerin sistematik hatalar yaptıklarına ait bazı kanıtlar gösterilmiştir. Örneğin, bkz., Michael C. LOVELL, «Tests of the Rational Expectations Hypothesis», American Economic Review, Volume 78, March 1988, s. 110-124. Ancak, rasyonel beklentiler kuramına göre, eğer tahmin hataları pahalı ise, yapılan herhangi bir sistematik hata, bu hataları yapan kişiler tarafından ergeç düzeltilcektir.

lu değil, rasyonel beklentiler içinde olduğu ileri sürülmüştür. Buna göre kişiler, devletin yürüttüğü ekonomi politikaları karşısında hemen aktif bir tavır takınacaklar ve böylece, uygulanan ekonomi politikasını etkisiz hale getireceklerdir (16).

Rasyonel beklentiler kuramı ekonomi yazınında ilk kez 1961 yılında John Muth'un bir makalesi ile yer almış (17), ancak, önemli bir fikir olarak yerleşmesi 1970'lerin ortalarını bulmuştur. Gerçekten, bu kuram, Robert Lucas isimli bir iktisatçı tarafından yazılan çeşitli makalelerde geliştirilmiş, bu kuramın sonuçları ortaya konulmuş ve böylece yeni klasik makroekonomi kavramı doğmuştur (18). Lucas, bu çalışmalarında Keynesyen ve hatta monetarist yaklaşımı büyük ölçüde eleştirmiştir. Lucas'ın görüşleri, daha sonra diğer iktisatçılar tarafından da ele alınmıştır. Örneğin, Thomas Sargent, Neil Wallace ile birlikte yazdıkları makalelerde, rasyonel beklentiler kuramını benimseyerek, Keynesyen bir modelde, aktif bir maliye ve para politikasının ekonomi üzerindeki etkisizliğini göstermiştir (19).

Yeni klasik makroekonomi bilinen bir mikro ekonomik düşünceye (klasik ekonomik, düşünce) dayandırılmış, ancak, bu düşünce daha tutarlı ve genel bir yapıya kavuşturulmuştur. Bu kuramda iki varsayım geçerlidir. Bunlardan biri, kişilerin rasyonel olduklarıdır. Üretici, tüketici, işçi olarak bütün kişiler piyasa göstergelerinin hepsini yakından izlerler ve ellerindeki bütün bilgileri kullanarak geleceğe ilişkin beklentilerini biçimlendirirler. Bu modellerde kişiler yalnızca rasyonel beklentilerde bulunmazlar. Aynı zamanda, kişiler faydalarını, firmalar karlarını maksimize ederler. Bu kuram ile ilgili ikinci varsayım ise piyasa temizlenmesi (mar-

(16) Bkz., Vural SAVAŞ, Politik İktisat, Beta Basım Dağıtım AŞ, İstanbul 1988, s. 226.

(17) Bkz., John F. MUTH, «Rational Expectations and the Theory of Price Movements», *Econometrica*, Volume 29, July 1961,, s. 315-335.

8) Bkz., Robert E. LUCAS and Leonard A. RAPPING, «Real Wages, Employment and Inflation», *Journal of Political Economy*, Volume 77, September 1969, s. 721-754; Robert E. LUCAS, «Expectations and the Neutrality of Money», *Journal of Economic Theory*, Volume 4, April 1972, s. 103-124; Robert E. LUCAS, «An Equilibrium Model of the Business Cycle», *Journal of Political Economy*, Volume 83, December 1975, s. 113-144.

(19) Thomas J. SARGENT and Neil WALLACE, «Rational Expectations, the Optimal Monetary Instrument and the Optimal Money Supply Rule», *Journal of Political Economy*, Volume 83, April 1975, s. 241-255; Thomas A. SARGENT and Neil WALLACE, «Rational Expectations and the Theory of Economic Policy», *Journal of Monetary Economy*, Volume 2, April 1976, s. 169-184.

ket clearing) veya denge fiyatları varsayımıdır. Onlar, bir piyasada rekabetin tam olduğunu savunurlar. Bilindiği gibi, böyle bir piyasanın önemli bir özelliği, ücret ve fiyatların esnek olması nedeniyle, ekonomide her zaman bir dengenin meydana gelmesidir. Rekabet koşulları altındaki bir piyasada denge sağlandığı zaman, piyasanın temizlenmiş olduğu ifade edilmektedir. Bu ifade, bir piyasada, cari fiyatlardan her alıcının istediği herşeyi alabilmesi, bir satıcının da aynı fiyattan herşeyi satabilmesi anlamındadır. Piyasayı temizleyen bu fiyatlara piyasa temizleyen fiyatlar (market clearing prices) veya denge fiyatları denilmektedir. Denge halindeki bir piyasada tüm kaynaklar istihdam edilmektedir.

Bu varsayımların kabulü halinde, devletin üretim ve istihdamı artırmak için maliye ve para politikasına başvurması gereksiz olacaktır. Bunun nedeni kişilerin davranışlarıdır. Örneğin, eğer, uygulanacak politika, kişilerin önceden uygulanacağını tahmin ettikleri bir politika ise, ekonomi üzerindeki etkisi farklı olacak, tahmin etmedikleri bir politika ise ekonomi üzerindeki etkisi farklı olacaktır. Bu durumu açıklamak için, devletin yürüttüğü parasal bir genişleme politikasının o ekonomideki kişilerce bekleniyor olduğunu varsayalım. Bu takdirde, kişiler, devlet para arzını artırdığı zaman, ellerindeki tüm bilgileri değerlendirecek ve bu politikaya karşı gereken davranış biçimini göstereceklerdir. Örneğin, Merkez Bankası, para arzını artırımağa başladığında, tasarruf sahipleri derhal daha yüksek faiz oranları talep edeceklerdir. Ödünç para alanlar bu yüksek faiz oranlarına razı olurlar. Çünkü, yeni faiz oranının para arzı artmadan önceki faiz oranı ile reel olarak aynı olduğunu bilmektedirler. Ayrıca, işçiler ve işverenlerde bu parasal artışın enflasyona yol açacağını ve nominal faiz oranının yükseleceğini bilirler. Bu nedenle, işçiler nominal ücretlerin artırılmasını isteyecekler, işverenler ise bunu kabul edeceklerdir. Çünkü onlar, artan fiyatın gelirlerini artıracığını bilmektedirler. Bu durumda, reel ücret değişmeyecek, üretim ve istihdam düzeyi de artmayacaktır. Böylece, uygulanan parasal genişleme politikası ekonomide enflasyonu artırmaktan başka bir işe yaramayacaktır. Görülmektedir ki, kısa ve uzun dönemde, bir parasal genişleme politikasının üretim ve istihdam düzeyi üzerinde sistematik bir etkisi olmamakta, yalnızca, fiyatlar genel düzeyini yükseltmektedir. Uygulanacak politikanın kişilerin beklemedikleri bir politika olması halinde ise, örneğin, para arzında beklenmeyen bir artış yapıldığında, durum biraz farklıdır. Bu takdirde, kısa dönemde, işveren ve işçilerin karar-

ları farklı olabilecektir. Ancak, uzun dönemde, kişiler uygulanan politika ile ilgili gerekli bilgileri sağlayıp, beklentilerini değiştireceklerinden, ekonomi eski haline dönecek, fiyatlar ise artacaktır (20).

Sonuç olarak, yeni klasik yaklaşım taraftarlarına göre, bir ekonomide tam istihdamdan sapmalar kişilerin fiyat düzeyini öngörmedeki hatalarından kaynaklanmaktadır (21). Ancak, onlara göre, ekonomide dalgalanmalara neden olan bu hatalar tesadüfidir. Tesadüfi dalgalanmalar ise, önceden görülemez ve dengelenemezler. Bu nedenle, ekonomiyi istikrara kavuşturmak için aktif makro politikaların uygulanmasına gerek yoktur. Çünkü, uygulamaya konulan bütün maliye ve para politikaları, kişilerin davranışları nedeniyle, özellikle uzun dönemde, etkisiz kalacaktır. Bu aktif, müdahaleci politikalar ekonomide nisbi ve mutlak fiyatlar konusunda karışıklığa yol açarak, kişilerin üretim ve satınalma kararlarında hatalı davranmalarına neden olabilir. Bu nedenle devlet, politikalarını önceden belirlemeli ve politikalarını sık sık değiştirmemelidir. Bu takdirde, kişiler, devletin yürüteceği politikaları bilip, kararlarının sonuçlarını tahmin edebilme olanağına kavuşmuş olacaktır.

Yeni klasik makro iktisatçıların bu savlarına karşı neo-Keynesyen iktisatçılar çeşitli eleştirilerde bulunmuşlardır. Tobin, Modigliani ve Solow bu iktisatçılar arasında en önde gelenlerdir (22). Bu iktisatçılar en çok yeni klasik makroekonomideki denge fikrinin karşısındadırlar. Onlarda, ekonomilerin tam istihdam dengesine yöneldiği düşüncesini benimserler. Ancak, bu dengeye ulaşma sırasındaki birtakım kısıtlamalar nedeniyle, devletin talebi canlandırması halinde, buna ulaşmanın çok uzun süre alacağı görüşündedirler. Neo-Keynesyenlere göre, kısa dönemde denge söz konusu değildir. Çünkü, üreticiler, daha fazla satmak, işçiler cari fiyatlardan daha fazla çalışmak isteyeceklerinden, toplam talepteki dalgalanmalar üretim ve istihdam düzeyi üzerinde kısa dönemli dalgalanmalara neden olacaktır. Uzun dönemde ise, onlar, üretimin ancak verimliliğin yükseltilmesiyle artırılacağı konusunda yeni klasik iktisatçılar ve monetaristler ile aynı görüştedirler.

(20) Bkz., Robert E. LUCAS, «Some International Evidence on Output Inflation Trade-Offs», American Economic Review, Volume 63, June 1973, s. 328-334.

(21) Örneğin, işçilerin kendileri için öngördükleri ücret düzeyi, denge ücret oranını yanlış tahmin etmeleri nedeniyle, işlerini kaybetmelerine yol açabilir. Ancak, onlar aynı hatayı tekrarlamayacak, bu nedenle, işsizlik, doğal düzeyinde kalma eğiliminde olacaktır.

(22) Bkz., Arjo KLAMER, s. 106-113; 123-126; 138-148.

Neo-Keynesyen iktisatçılar, piyasaların tam rekabet koşulları altında çalışmaması üzerinde de dururlar ve ekonomide tam istihdama dönüşün uzun zaman almasının nedeni olarak, ücret ve fiyatların aşağıya doğru olan esneksizliğinin piyasaların temizlenmesine engel olmasını gösterirler. Bu iktisatçılara göre, ücretlerdeki esneksizlik sözleşmelerden, asgari ücret yasalarından ve sendikaların gücünden kaynaklanmaktadır. Bütün bu durumlarda, ücretler, işçilerin cari ücretten iş istedikleri halde bulamamalarına neden olacak kadar katı olmaktadır. Daha önce değinildiği gibi, yeni klasik görüşe göre ise, işçiler, genel fiyat düzeyini öngörmedeki hatalarının bir sonucu olarak işsiz kalmaktadırlar. Diğer bir deyişle, bu yaklaşımda, işçiler, cari ücretten bir iş bulabilecekken, enflasyon hakkındaki beklentilerine göre, bekledikleri reel ücret düşük olduğu için işi kabul etmemektedirler.

Monetaristler ve yeni klasik makro iktisatçılar arasında aynı klasik görüşü benimsemiş gibi benzerliklere karşın, bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Bilindiği gibi monetaristler, ekonomilerin tam istihdam dengesine doğru doğal bir eğilim içinde olduğunu belirtirler. Ancak, onlara göre, fiyatlar ve ücretler oldukça yavaş uyum gösterdiği için, buna ulaşmak zaman alacaktır. Beklentilerin uyumlu olması, ekonomilerin tam istihdam dengesine dönüşlerinin yavaş olmasının bir nedenidir. Yeni klasik makroekonomi yaklaşımı ise, makroekonomik çatinin temelde sakat olduğunu, piyasaların açıklığı ilkesinin geliştirilmesi gerektiğini, bir ekonomide eksik bilginin ekonomik dalgalanmalara neden olacağını savunmaktadır.

ARZ EKONOMİSİ YAKLAŞIMI

Bu yaklaşım 1970'li ve 1980'li yıllarda özellikle ABD'de Reagan yönetiminin ilk yıllarında büyük ilgiyle karşılanan bir yaklaşımdır (23). Arz ekonomisi yaklaşımı genel bir kuramsal içeriğe sahip olmamakla beraber, fiyat kuramının makroekonomiye uygulanma-

(23) Bu yaklaşımı benimseyen bir gurup iktisatçı (örneğin, Martin Feldstein ve Michael Boskin gibi) tasarruf ve yatırımlar üzerinde vergi teşviklerinin önemini vurgulayan ve emek arzı üzerinde vergi değişikliklerinin etkilerini inceleyen çalışmalarıyla ekonomi yazınında etkin ve aktif bir rol oynamışlardır. Bkz., M. FELDSTEIN, «Fiscal Policies, Inflation and Capital Formation», American Economic Review, Volume 70, September 1980, s. 636-650. Bu yaklaşımın radikal kanadı ise (örneğin, Arthur Laffer gibi) bir vergi azaltılması programının toplam vergi hasılatı üzerindeki etkisi konusunda abartılı savlarda bulunmak nedeniyle önemli eleştirilere hedef olmuşlardır.

sından ibarettir ve devletin aktif, makroekonomik müdahalelerinin, genellikle uzun dönemde, en aza indirilmesini öngörmektedir (24).

1970'li yıllarda başta ABD olmak üzere hemen bütün sanayi ülkelerinde gözlemlenen yüksek işsizlik ve düşük üretim ile yüksek enflasyonun birarada görünmesi olayının bazı iktisatçılarca, Keynesyen önerilerin geçersiz olduğunun kabulüne ve Phillips eğrisi ve dayandığı kuramın reddedilmesine yol açtığını belirtmiştik. Bu iktisatçılardan bir grubu da arz ekonomisi iktisatçıları olarak isimlendirilmektedir. Bu iktisatçılara göre, devletin ekonomik faaliyetlerinin, ekonomi üzerindeki ilk etkisi nisbi fiyat değişiklikleri olacaktır. Bu durumda, ilk önce kaynakların dağılımı değişecek, gelir değişiklikleri daha sonra meydana gelecektir. Bu görüş kabul edildiğinde, görülmektedir ki, devlet faaliyetlerinin, kullanılabilir gelir üzerinde meydana getirdiği değişiklikler yoluyla toplam talebi etkilediği, toplam talepteki bu değişikliklerin ise toplam üretim üzerinde etkili olacağı yolundaki Keynesyen öğretisi reddedilmektedir. Çünkü, onlara göre, ancak, reel toplam talepteki değişiklikler toplam üretimi artırabilir. Devlet faaliyetlerinin ise reel toplam talep üzerinde doğrudan bir etkisi yoktur. Bu tür faaliyetler, yalnızca, nominal toplam talebi etkilemekte, bu etkide, para arzındaki değişiklikler yoluyla ortaya çıkmaktadır (25). Bu yaklaşımı savunan iktisatçılara göre, toplam üretimde bir değişiklik olmadan reel toplam talepte bir değişiklik meydana gelmeyecektir. Üretimdeki değişiklikler ise, ancak, üretim faktörlerinin miktarı ve verimliliği değişirse ortaya çıkacaktır. Bu durumda devletin, gelir düzeyi üzerinde bir etki meydana getirmek istiyorsa, doğrudan doğruya üretim faktörlerinin miktarını ve verimliliğini değiştirmesi gerekmektedir (26).

Keynesyen analizi, temel olarak, dikkatini kısa dönemdeki olaylar üzerinde yoğunlaştırdığı ve nisbi fiyat değişikliklerine ikincil bir rol verdiği açısından eleştiren arz ekonomisi taraflarına gö-

(24) Bu yaklaşımın bir açıklaması için bkz., Paul C. ROBERTS, *The Supply-Side Revolution*, Harvard University Press, Cambridge, Mass, 1984.

(25) Devlet faaliyetindeki bir değişiklikten kaynaklanan nominal toplam talep artışı, ancak, eğer, üretim faktörü arzedenler girdi fiyatlarındaki parasal artışları reel artış sanmak gibi bir yanılgıya düşerlerse, reel üretimi artırabilecektir.

(26) Bkz., N.B. TURE, «Supply Side Analysis and Public Policy», *Essays in Supply Side Economics*, (ed. D.G. RABOV), The Institute for Research on the Economics of Taxation, Washington, D.C, 1982, s. 12-13.

re, bir ekonomide, devletin vergileri azaltması politikası toplam talebi teşvik ettiği için değil, ekonomideki kişileri çalışmaya, tasarrufa, yatırıma ve üretime teşvik ettiği için etkilidir. Bu durumda, doğaldır ki, toplam arz artacak ve bu gerçek gelirden hızlı bir artışa yol açacaktır. Bu yaklaşımı benimseyenlere göre, yüksek vergi oranları ve hatta transfer harcamaları (bu harcamalardan yararlanmak için kişileri gelirlerini düşük tutmaya teşvik ederek) verimli faaliyetlere girişmek açısından kişisel teşvikleri azaltmaktadır. Örneğin, vergi oranları yükseldiği zaman, kişiler daha az kullanılabilir gelire sahip olduğundan dolayı, verimli faaliyet ve vergi sonrası gelir arasındaki bağ zayıflayacak, potansiyel üreticiler, örneğin aylıklık gibi, vergiye tabi olmayan faaliyetlere yöneleceklerdir. Bu taktirde ise, doğaldır ki, toplam üretim artışı ve ekonomik büyüme geciktirilmiş olmaktadır (27).

Bu yaklaşıma göre, devlet harcamalarının toplam üretim üzerindeki etkisi ise, teşvikler üzerinde ters yönlü bir etkiye sahip olduğu için, farklı olacaktır. Çünkü, artan devlet harcamalarının borçlanma ile finansmanı halinde, ödünç verilebilir fon piyasasından fon çekildiği için, faiz oranları yükselecek ve özel yatırımlar azalacaktır. Sermaye birikim oranındaki bu azalma zamanla büyümeyi geciktirecektir. Seçenek olarak, devlet harcamalarının vergilerle finansmanı halinde ise, çalışma, tasarruf, yatırım ve üretim üzerindeki teşvikler ortadan kalkacak ve nisbi fiyatlar (çalışmaya oranla boş zamanın fiyatı, yatırıma oranla cari tüketimin fiyatı gibi) değişecektir.

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılmaktadır ki, arz ekonomisinde dikkatler, vergi politikasının ekonominin arz yönü üzerindeki etkisine çevrilmektedir. Diğer bir deyiş ile, gerçek gelir ve toplam arz ilişkisine. Onlara göre, bir ekonomide gerçek gelirin artışı, toplam arz miktarının artışına bağlı olmakta, devletin cari politikaları ile, örneğin vergi azaltılması politikası, bu ilişki etkilenmektedir. Bu görüş kabullenildiğinde, ekonomi politikası açısından ulaşılabilecek sonuçların en önemlisi, kısa önemli istikrar sağlama politikalarının terkedilerek (bu politikalar ekonomide nisbi fiyat yapısını bozarak kaynak dağılımını değiştirdiği için), serbest piya-

(27) Arz ekonomisi taraftarları ortaya attıkları bu fikirlerin bir kanıtı olarak ABD'de, 1964 yılındaki vergi azaltılması olayını gösterdiler. Onlar, bu programın ekonomide üretim açısından teşvik etkisi yarattığını, bu etki sonucunda verimli faaliyetlerin ve yatırımların arttığını ileri sürdüler.

sa mekanizmasının daha etkin şekilde çalışacağı önlemlerin alınması, böylece, ekonominin potansiyel büyüme hızına ulaşmasının sağlanması olacaktır. Onlara göre, enflasyonun temel nedeni reel üretim artışına oranla para arzının hızlı bir biçimde artmasıdır. Bu nedenle, eğer para arzı sabit bir hızla artarken, tasarruf ve yatırımı teşvik edici, üretimi ve istihdamı artırıcı bir vergi politikası uygulanırsa fiyatlardaki artış daha düşük olacaktır.

Arz ekonomisi taraftarlarının ortaya attığı bu öneriler uygulamada bir süre taraftar bulmuş, fakat çok benimsenen, yaygın bir görüş olmamıştır (28). Bu yaklaşıma yapılan çeşitli eleştirilerden biri, örneğin, bir ekonomide, önemli bir vergi azaltılma programının mevcut bütçe açığını artıracığı, bunun da enflasyonu hızlandıracığı düşüncesidir. Diğer taraftan, 1964 vergi azaltılması programının başarısının arz iktisatçılarının ileri sürdüğü gibi toplam arzın teşvik edilmesine değil, talebin teşvik edilmesine bağlı olduğu ileri sürülmektedir. Bu konuda kesin bir yargıya varabilmek için Keynesyenlerin savunduğu talep etkisini, arz iktisatçıların savunduğu arzı teşvik etkisinden ayırma konusunda yardımcı olacak ampirik testler geliştirmemiz gerekmektedir. Son zamanlarda, üretken faaliyetler üzerinde vergilerin etkilerini araştıran birçok çalışma yapılmaktadır. Bu çalışmaların sonuçları toplam arz üzerinde vergilerin etkilerini anlayabilmemizde bize yardımcı olacaktır.

DENGESİZLİK YAKLAŞIMI

Genel olarak Keynesyen düşünceyi benimseyen ve Keynes'in düşüncesine sürekli dengesinin fikrinin daha uygun olduğunu ileri süren dengesizlik yaklaşımı taraftarları (29) neo-klasik mikroekonomideki denge fikrine karşı çıkarlar ve piyasalardaki fiyatların denge fiyatları olmadığını ileri sürerler.

- (28) Örneğin, ABD'de, Reagan yönetimince, vergi azaltılması programının izlenmesinden belli bir süre sonra bu görüş etkinliğini yitirmiştir. Bu dönemde enflasyon hızı gerçekten azaltılmış, ancak, bu azalmanın sıkı para ve maliye politikalarının bir sonucu olarak ortaya çıktığı görüşü benimsenmiştir. Bu yıllarda üretim artmamış, azalmıştır. Bu durum, arz ekonomisi yanlısı iktisatçıların sorumlu mevkilerden uzaklaşmalarına yol açmış, fakat onların, ekonomik sorunlar için çözümün arz ekonomisi olduğu yolundaki savları devam etmiştir.
- (29) Dengesizlik yaklaşımının başlıca savunucuları D. Patinkin, R.W. Clower, A. Leijonhufvud, R. Barro ve H. Grossman'dır. Bu yaklaşımın ayrıntılı bir açıklaması için bkz., Robert J. BARRO and Herschell GROSSMAN, Money, Employment and Inflation, Cambridge University Press, Cambridge, 1976.

Bilindiği gibi, neo-klasik mikroekonomide varsayılan ilkelerden bir tanesi, birbiriyle ilişkili bir piyasa sisteminin genel bir dengeye meyledeceği düşüncesidir. Eğer, bu sistem içinde, bazı piyasalar bir dengesizlik içinde iseler, ki bu, o piyasada talep edilen miktarların arz edilen miktarlara eşit olmadığı anlamındadır, ekonomi, nisbi fiyatlardaki ayarlamalar yoluyla dengeye ulaşacaktır. Böylece, örneğin, emek piyasasındaki bir dengesizlik yalnızca geçici olacaktır. Dengesizlik yaklaşımı işte bu görüşe karşı çıkmakta, bir ekonomide ücret ve fiyatların hızla değişmediği varsayımına dayanarak, bu durumun piyasaları dengesizliğe ittiğini ileri sürmektedir. Onlara göre, fiyatların hızla değişerek arz ve talep arasında denge kurmadığı bir durumda, miktar ayarlamaları bu dengesizlik fiyatlarına göre uyarlanmaktadır. Diğer bir deyişle bu görüşte, bir ekonomide sistemin istikrarını mal stokları sağlamakta, ancak bir piyasadaki dengesizlik bu stokların karşılayamayacağı kadar büyük olursa dengesizlik başlamaktadır. Bu durumda ise miktar ayarlamaları önemli olmaktadır.

Bu yaklaşımı savunanlar ekonomideki sürekli dengesizlik durumunun çeşitli nedenlerden kaynaklandığını ileri sürmektedirler. Bu nedenlerden bir tanesi, plananların cari durumdan farklı olmasıdır. Örneğin, bir ekonomide bir tüketim birimi mal ve hizmet satın almak için hem mallara olan talebini hem de gelirini planlayacaktır. Ancak bu planlar cari sonuçlardan farklı olabilir. Özellikle cari gelir, mevcut iş eksikliği nedeniyle planlanan gelirden daha az olabilir. Bu durumda cari talep planlananın altına düşecek ve ekonomide işsizlik ile birlikte dengesizlik görülecektir (30). Bir ekonomide sürekli dengesizlik nedeni olarak belirtilen bir diğer konu ise, piyasadaki koordinasyon eksiklikleridir. Diğer bir deyişle, piyasadaki açıklığı önleyen iletişim sorunlarıdır. Bu iletişim sorunları kişilerin yeterli bilgiye sahip olmalarını önleyecek ve kararlarını belirgin olmayan bir ortam içinde almalarına neden olacaktır (31).

Fiyatların hızla değişmediği, buna bağlı olarak dengesizlik fiyatlarının oluştuğu, bu nedenle de, fiyatlar yerine miktar ayarla-

(30) Bkz., R.W. CLOWER, «Keynes and the Keynesians. A Theoretical Appraisal» Macroeconomic Themes, (ed. M.J.C. SURREY), Oxford University Press, Oxford, 1979, s. 408-416.

(31) Bkz., A. LEJONHUFVUD, «Keynes and the Keynesians on Involuntary Unemployment» Macroeconomic Themes, (ed. M.J.C. SURREY), Oxford University Press, Oxford, 1979, s. 421-435.

malarının uygulandığı bir piyasa modelinin savunulduğu dengesizlik yaklaşımında, devlet ekonomiye müdahale edecektir. Ancak, bu müdahale yalnızca makro düzeyde olmayacaktır. Ekonomideki istikrarsızlığı önlemek için, toplam talep politikaları yanında, devletin, nisbi fiyat dengesizliklerini düzeltmede fiyat ve gelir politikalarını, miktar kısıtlama politikalarını, para politikasını, döviz kuru ayarlama politikasını v.b. gibi politikaları kullanması gerekmektedir. Zira onlara göre, toplam talep politikaları gelir ve istihdam düzeyini artırsa bile, tam istihdamı sağlayacak kaynak dağılımını gerçekleştiremeyecektir. Bu nedenle de, devletin diğer politikalarla ekonomideki kaynak dağılımı ve nisbi fiyat sorunlarına müdahale etmesi gerekmektedir.

POST KEYNESYEN YAKLAŞIM

1970'li yıllarda dünya mali sistemindeki çöküş, neo-klasik senteze dayanan neo-Keynesyen görüşün bu yıllarda hüküm süren yüksek enflasyon oranı ve yüksek işsizlik oranının bir arada görülmesi olayına bir çözüm getirememesi ve bu arada, klasik ekonomi görüşünün yeni yorumlarla tekrar canlanması, post-Keynesyen olarak isimlendirilen Keynesyen, farklı bir yaklaşımın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Post-Keynesyen iktisatçılar Keynes'in düşüncelerinin farklı yönlerini ele alarak, Keynesyen görüşün ne olduğu ile ilgili farklı yorumlar getirmektedirler. Bu nedenle günümüzde post-Keynesyen yaklaşımda da birtakım farklılıklar mevcuttur. Bu farklılıklar, bu iktisatçıların piyasanın işleyiş bozukluklarına ve buna bağlı olarak ortaya çıkan sonuçlara bakış açılarının farklı olmasından kaynaklanmakta ve doğaldır ki, bu da, devlet tarafından farklı önlemlerin alınması önerilerini doğurmaktadır.

Çağdaş makroekonominin bir tarafa bırakıldığı ve Keynes'in Genel Kuramı'nın temel öğelerinden uzaklaşıldığı inancını paylaşan post-Keynesyenler, kişi ve firma davranışlarının temeli olarak, rasyonellik ve maksimizasyon konularının alınmasını reddederek, bu yaklaşımı savunan yeni klasik makroekonomi taraftarları ile ters düşmüşlerdir. Daha öncede belirttiğimiz gibi, dikkatlerin ekonominin niçin iyi çalışmadığı üzerinde yoğunlaştığı bu yaklaşımda bu konuda çeşitli fikirler ileri sürülmüştür (32). Bunlardan bir ta-

(32) Bkz., Paul A. DAVIDSON, Money and the Real World, John Wiley and Sons, New York 1978; N.N. CHOUDHRY, «Integration of Fiscal and Monetary Sectors in Econometric Models: A Survey of Theoretical Issues and Empirical Findings», I.M.F. Staff Papers, Volume XXIII, July 1978, s. 395-440.

nesi, örneğin, ücretler ve kârlar arasındaki gelir dağılımı mücadelesinin tüketim ve yatırım kararlarını etkilemede önemli bir role sahip olduğu ve birçok çağdaş ekonomik sorunun temelinde bunun yattığıdır. Bir diğeri ise, belirsizlik nedeniyle gelecekteki olayları tam olarak bilebilmenin güçlüğüdür. Bu belirsizlik unsuru neo-Keynesyen iktisatçılar tarafından ihmal edilmiştir. Post-Keynesyen iktisatçılara göre, günümüzde, beklentiler, ekonomik davranışa hakim olmaktadır. Ancak, genellikle bu beklentiler belirsizlik nedeniyle dalgalanmakta, bunun sonucunda da gelir ve istihdam düzeyinde dalgalanmalar meydana gelmektedir. Ayrıca, bu yaklaşımı benimseyen iktisatçılara göre, ekonomideki sürekli enflasyonun nedeni olarak yükselen ücret maliyeleri gösterilmektedir. Bu tür enflasyonla mücadele etmek için, post-Keynesyenler gelir politikaları önermektedirler. Onlara göre, bu politikalar ücret-maliyet enflasyonunu önleyecektir. Ancak, bu politikalar ekonominin sürekli bir özelliği olmalıdır. Ücret-fiyat kontrolleri de bir ekonomideki enflasyonist baskıları yok etmekte kullanılabilir. Ancak, bunlar geçici önlemlerdir ve birtakım yetersizliklere sahiptir (33). Bu nedenle daha kalıcı gelir politikalarının uygulanması gerekmektedir (34).

Görülmektedir ki, neo-klasik sentezin Keynes'in görüşlerini temsil etmediği mantığından hareket ederek yeni bir seçenek sunan post-Keynesyen iktisatçılar, bir ekonomide piyasa mekanizmasının niçin iyi çalışmadığı konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Doğaldır ki, bu farklı görüşler, iyi çalışmayan bir piyasa mekanizmasının yönlendirilmesi açısından, etkin devlet müdahalelerinin neler olması ve nasıl uygulanması ile ilgili olarak farklı önerilerin

(33) Örneğin, 1970'li yıllarda ABD'de uygulanan ücret-fiyat kontrolleri politikası sonucunda bir dönem enflasyon oranı yavaşça düşmüş, ancak, bu politikanın yavaşlatıldığı yılda fiyatlar hızla yükselmiştir. Çeşitli Avrupa ülkelerinde de stafflasyonla mücadele etmek için ücret-fiyat kontrolü politikası uygulanmıştır. Bununla beraber, onların deneyleri de ABD'ne benzer sonuçlar vermiştir. Bkz., Lloyd ULMAN and Robert J. FLANAGAN, Wage Restraint. A Study of Income Policies in Western Europe, University of California Press, Berkeley, 1971.

(34) Örneğin, vergi temelli gelir politikaları. Bu politikaya göre parasal ücret artışlarını sınırlandırmak için vergi sistemi kullanılacak ve böylece dolaylı olarak fiyat artışları önlenecektir. Bu sistemde, genel olarak, ücretleri belli bir sınırdan tutan firmalar ve işçilerin vergi azaltılması yoluyla mükafatlandırılması, tersine olarak, aşırı ücret artışları veren firmaların ve alan işçilerin yüksek vergiler yoluyla cezalandırılması önerilmektedir. Böylece, fiyatlar üzerinde sıkı bir kontrol gerekmeksizin enflasyon önenecek ve büyüme koşulları sağlanabilecektir. Bu öneri henüz uygulama alanına konulmamıştır.

ortaya atılmasına neden olacaktır. Bu anlamda, bu yaklaşımı savunan iktisatçılara göre, toplam talep politikaları yanında mutlaka gelir politikaları gibi başka politikaların kullanılması gerekmektedir.

SONUÇ

Gerçek hayattaki ekonomik olayların ve bilimsel gelişmelerin makroekonominin ilgi alanını değiştirdiği bir gerçektir. Günümüzde artık, örneğin, maliye ve para politikalarının sınırlılıkları bilinmektedir. 1980'li yıllarda, iktisatçıların karşı karşıya kaldıkları iki önemli sorun istikrar ve stagfasyondur. İstikrar sonunun çözümü için, devletin aktif, makroekonomik politikalarla ekonomiye müdahale etmesi görüşü karşısında, ekonominin kendi haline bırakılarak, müdahalede bulunulmaması tartışması süreceği benzetilmektedir. Stagfasyon sorununun çözümü için, yapılan yoğun çalışmalar ise makroekonominin ilgi alanını genişletmektedir.

Genel Kuramın yayınlandığı 1936 yılından beri ekonomi alanında ekonomik kuram ile uygulamanın ilişkisi konusunda büyük ilerlemeler kaydedilmiştir. Kuramların, artık, enflasyon, durgunluk gibi önemli çeşitli olaylar karşısındaki başarısı bilinmek istenmekte, bu nedenle, ekonomik kuramlar bir anlamda sürekli olarak ampirik testlere tabi tutulmaktadır. Bu testlerin sonucunda kuram ve olay çeliştiğinde kuram ya terkedilmekte ya da düzeltilmektedir. Günümüzde iktisatçıların kuramlarını mümkün olduğu kadar ampirik testlere dayandırma eğilimleri bu durumun bir göstergesidir. Ancak, yukarıda genel olarak açıklamaya çalıştığımız değişik görüşe sahip iktisatçıların günümüzde bir konuda birleştikleri görünmektedir. O da, ekonomimizin mikro yapısını daha iyi anlamamız gerektiğidir. Zira, 1980'lerin önemli sorunları artık hem mikro hem de makroekonomik araçları kullanmayı gerektirmektedir. Buna bir örnek olarak, enflasyon ve işsizlik olayının birlikte yaşanması olayını çözümleyebilmek konusundaki yetersizlik gösterilebilir. Bilindiği gibi, bu durum ekonomik alanda yeni, yoğun araştırmalara yol açmaktadır.